

بررسی حقوق اجتماعی زنان در جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی

یکتا زارعی

کارشناس ارشد حقوق خصوصی، مدرس دانشگاه، وکیل دادگستری

چکیده

از دیر باز انسان‌ها برای بهتر زیستن کوشیده‌اند و قوانینی وضع نموده‌اند که بتوانند با آن قوانین و مقررات به جامعه خود نظم بدهند و یک جامعه درست مدنی بسازند. دین مبین اسلام نیز برای عمل انسان‌ها مهر تأیید زد و انسان‌ها با عنایت به عقل و وحی توانستند قوانینی مدون سازند. بدون تردید قوانین اسلام برای انسان بماهو انسان وضع گردیده و در برخی از موارد گزاره‌های دینی برای جنسی خاص قوانین خاص مدون نموده است تا ویژگی‌های خاص روحی و شخصیتی هر جنس را در قانون گذاری لحاظ کند. حقوق اجتماعی نیز یکی از حقوقی است که امروز با توجه به گسترش مناسبات اجتماعی اهمیت بیشتری یافته است. از این رو باید کوشید تا با شناخت قوانین و اسناد بین‌المللی، ابعاد گسترده آن را بهتر شناخت و برای توسعه روابط اجتماعی و ایجاد یک جامعه مدنی از آن بهره جست. این مقاله به بررسی حقوق اجتماعی زنان در ایران و اسناد بین‌المللی می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی: حقوق اجتماعی زنان، ایران، اسناد بین‌المللی.

مقدمه

حقوق اجتماعی بخشی از دانش حقوق است و اگرچه (به تعبیر برخی از حقوقدانان) نمی توان آن را به صورت کامل یکی از شاخه های حقوق عمومی در نظر گرفت اما قرابت این دو غیر قابل انکار است.^۱

حقوق اجتماعی در یک معنی محدود به حقوقی گفته می شود که فرد آن را به عنوان اینکه عضو جامعه است و با فعالیت شخصی و حرفه ای خود و یا با بکارگیری دارائی خود در اجتماعی تاثیر می گذارد دارا می باشد مانند حق مالکیت، آزادی کار و شغل و...^۲

اسناد بین المللی نیز به حقوق اجتماعی پرداخته اند و در ماده ۲۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است: «هرکس به عنوان عضوی از جامعه حق برخورداری از امنیت اجتماعی را دارد و مجاز است تا از طریق تلاش های ملی و همکاری های بین المللی مطابق با تشکیلات و منابع هر کشور حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را که لازمه ی منزلت و رشد آزادانه ی شخصیت اوست را عملی کند».

در حقیقت حقوق اجتماعی شامل دو نوع حقوق می شود: نوعی حقوق با محتوای اقتصادی مانند مالکیت، آزادی کسب و کار و صنعت و بازرگانی... و نوع دیگر یک سلسله تعهدات مثبتی که امروزه در جوامع پیشرفته دولت در برابر ملت به عهده گرفته است مانند فراهم کردن کار برای همه، بهبود شرائط کار و زندگی کارگران، تامین اجتماعی، خوراک، خانه، رفاه و بهداشت...^۳

امروزه با گسترش دانش و افزایش دیدگاه ها اختلاف آرا بر سر مصادیق حقوق اجتماعی نیز افزایش یافت و هر اندیشمندی مصادیقی به آن افزود و یا کاست؛ اما آنچه موضوع بحث و تحقیق ماست، بررسی موارد زیر در حقوق اسلام و ایران و اسناد بین المللی است:

۱- حق بر تامین اجتماعی

۲- حق بر بهداشت

۳- حق بر مسکن

۴- حق بر سلامتی

۵- حق بر تشکیل احزاب

۶- سازمان مردم نهاد

۷- حق بر رفاه

۸- حق بر آموزش

در ادامه به بررسی هریک از این حقوق در فقه و حقوق ایران خواهیم پرداخت.

۱- حق بر تامین اجتماعی

انسان به عنوان عضو جامعه دارای خواست ها، تمایلات و غرایز فراوانی است که ارضاء منطقی و اصولی آن برای نیل به زندگی شایسته ضرورت اجتناب ناپذیر دارد. خوراک، پوشاک، مسکن، سلامتی، تشکیل خانواده و دیگر امور رفاهی از جمله حقوقی است که جامعه وظیفه دارد اولاً نسبت به این حقوق به دیده احترام بنگرد و ثانیاً برای تأمین و تضمین آنها یاری رسان افراد باشد.^۴

^۱ گرجی ازندریانی، علی اکبر، ۱۳۸۸، مبانی حقوق عمومی، تهران: انتشارات جنگل، ص ۲۳۶

^۲ طباطبایی مومنی، منوچهر، ۱۳۷۵، آزادیهای عمومی و حقوق بشر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۱۸

^۳ همان، ص ۱۱۱

^۴ هاشمی، سید محمد، ۱۳۹۱، حقوق بشر و آزادی های اساسی، تهران: نشر میزان، ص ۴۹۶

تأمین اجتماعی بر اساس اصل مسولیت متقابل همگانی از پایه های اصلی عدالت اجتماعی است که در آن، افراد مردم مسول حمایت از یکدیگرند و توانگران موظف به تأمین زندگی تنگدستان و در ماندگان می باشند. این تکلیف اجتماعی در دین اسلام بدین ترتیب مورد توجه قرار گرفته است که همه مسلمانان به منزله یک تن واحدند؛ همچنان که از قول پیامبر گرامی اسلام (ص) در این زمینه آمده است: مثل مؤمنان در دوستی و رحم و عطوفت نسبت به یکدیگر مثل یک تن است که اگر عضوی به شکوه در آید بقیه اعضا نیز به همراهی او به تب و تاب می افتند.^۱

قانون اساسی ایران به حقوق زنان پرداخته و برای احقاق حقوق آن‌ها قوانینی را وضع نموده است. فصل سوم قانون اساسی ایران در اصول ۱۹ و ۲۰ بر اصل عدم تبعیض تأکید می‌کند و اصل ۱۹ مقرر می‌دارد: «مردم ایران از هر قوم و قبیله‌ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد شد.» این اصل برای اعلام برابری حقوق زن و مرد است و این‌که قانون هر دوی آن‌ها را مورد حمایت قرار می‌دهد.

اصل ۲۹ قانون اساسی نیز به صراحت از این حق حمایت می‌کند و می‌نویسد: «برخورداری از حق تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری و پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، درماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و... حقی است همگانی.» دولت مکلف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای مشارکت مردم خدمات، حمایت‌های مالی فوق را برای یکایک افراد کشور فراهم کند.

اصل ۲۱ قانون اساسی به صراحت از زنان حمایت کرده و دولت را موظف به رعایت این موارد کرده است: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد:

۱. ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او،
۲. حمایت مادران، به‌خصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی‌سرپرست،
۳. ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده،
۴. ایجاد بیمه ی خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی‌سرپرست،

۵. اعطای قیمومیت فرزندان به مادران شایسته در جهت غبطه ی آن‌ها در صورت نبودن ولی شرعی.

این اقدامات همه برای ایجاد عدل و مساوات بین زنان و مردم و احقاق حقوق از دست‌رفته ی زنان است.

علاوه بر این خدمات تأمین اجتماعی در حقوق ایران عبارت است از: خدمات بازنشستگی، پیری و از کار افتادگی، مستمری بی‌کاری و بی‌سرپرستی در راه ماندگی، مرخصی بارداری و زایمان، سوانح و حوادث، خدمات بهداشتی و مراقبت پزشکی و کمک رفاهی به کارکنان دولت.^۲

در نظام بین‌المللی مقاله نامه و مصوبات زیادی برای تأمین اجتماعی وجود دارد. در این باره کنوانسیون بین‌المللی زنان در سال ۱۹۷۹ در ماده ۱۱ خود مقرر می‌دارد: «دولت‌های عضو باید اقدامات مقتضی را برای رفع تبعیض علیه زنان در زمینه اشتغال انجام دهند و اطمینان دهند که بر مبنای تساوی مردان و زنان، حقوق یکسان مخصوصاً در موارد زیر برای زنان رعایت می‌شود: الف: حق کار(اشتغال) به عنوان یک حق لاینفک حقوق انسانی. ب: حق امکانات شغلی یکسان، از جمله اجرای ضوابط یکسان در مورد انتخاب شغل. ج: حق انتخاب آزادانه حرفه و شغل، حق ارتقای مقام، برخورداری از امنیت شغلی و تمام امتیازات و شرایط خدمتی و حق استفاده از دوره‌های آموزشی حرفه‌ای و بازآموزی از جمله کارآموزی و شرکت در دوره‌های آموزشی و شرکت در دوره‌های آموزشی پیشرفته و آموزشی مرحله‌ای. د: حق دریافت مزد مساوی، استفاده از مزایا و برخورداری از رفتار مساوی در مشاغل و کارهایی که ارزش یکسان دارند همچنین رفتار مساوی در ارزیابی کیفیت کار. ه: حق برخورداری از تأمین اجتماعی مخصوصاً در موارد بازنشستگی، بیکاری، بیماری، دوران ناتوانی و پیری و سایر موارد از کارافتادگی. هم چنین

۱. همان

۲. امامی، محمد، استواری سنگری، کورش، ۱۳۸۶، حقوق اداری، ج ۱، تهران: میزان، ص ۵۶

حق استفاده از مرخصی استحقاقی (با دریافت حقوق)؛ و: حق برخورداری از بهداشت و ایمنی شرایط کار از جمله برخورداری از ایمنی و سلامتی برای تولید مثل.

۲- حق بر بهداشت

بهداشت در اسلام تأکید زیادی شده است و دستورات اسلام برای رعایت بهداشت برای همه افراد اعم از زن و مرد است و گزاره های امری که برای بهداشت از سوی معصومین صادر شده عام بوده و هم برای زنان و هم مردان است. اگر در متون فقهی و کتب معتبر فقهی جستجو کنیم در می یابیم که این کتب با باب طهارت آغاز می شوند و این بیانگر اهمیت رعایت بهداشت در اسلام است و نمازی که بدون وضو باشد به هیچ وجه پذیرفته نیست و این شامل نماز نمی گردد، بلکه سایر عبادات اسلام نیز از روح پاکی برخوردار است و در تمام گزاره های دینی اسلام تأکید بر رعایت بهداشت فردی و اجتماعی به چشم می خورد. بنابر این می توان نتیجه گرفت که بهداشت در اسلام هدفمند بوده است و هدفش بدن تردید نیل به کمال مطلق است با این تفکر هر عملی عبادت است و مومن سالم از بدن خود استفاده می کند تا در انجام وظایف خود موفق تر باشد و بهتر بندگی کند. کلمه طیبات در ۱۳ سوره قرآن و در ۲۰ آیه آمده است و این مبین اهمیت پاکی در اسلام است از سوی دیگر رضایت خداوند در اسلام با بهداشت رابطه مستقیم دارد.^۱

در بند ۱۲ اصل ۳ قانون اساسی یکی از تکالیف دولت جمهوری اسلامی را پی ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و رفع محرومیت در زمینه بهداشت است. علاوه بر این در اصل ۲۹ قانون اساسی آمده است: «برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی سرپرستی، دراهماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی درمانی و مراقبتهای پزشکی به صورت بیمه و غیره، حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت های مالی فوق را برای یک یک افراد کشور تأمین کند».

در بند اول اصل ۴۳ آمده است: «تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه».

علاوه بر آن در باره حق بر بهداشت مطابق قانون تشکیل وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی مصوب ۹-۵-۱۳۶۴ (به منظور استفاده مطلوب و هماهنگ از امکانات پزشکی کشور در جهت تأمین و تعمیم بهداشت و درمان و بهزیستی و آموزش و پژوهش پزشکی و تحقق بندهای ۴ و ۱۲ و ۱۳ اصل سوم و آن قسمت از اهداف اصل ۲۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که مربوط به خدمات بهداشت و درمان و بهزیستی می باشد، از تاریخ تصویب این قانون وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی که از این پس در این لایحه وزارت نامیده می شود تشکیل می گردد.

زنان نیز دارای حقوقی هستند و قانون از حق بر بهداشت زنان در تمام ابعاد دفاع می کند. شورای عالی انقلاب فرهنگی در جلسه ۵۴۶ مورخ ۳۱/۶/۱۳۸۳ به پیشنهاد شورای فرهنگی و اجتماعی زنان نامه شماره ۱۲۵۹/ش ز مورخ ۱۲/۵/۱۳۸۳ (منشور حقوق و مسئولیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران را تصویب کرد. در این منشور که به صورت ماده واحده از تصویب شورای مزبور گذشته است کلیه دستگاه های ذی ربط مکلف شده اند بر حسب وظایف دستگاهی و سازمانی جهت سیاست گذاری اتخاذ تدابیر قانونی تصمیمات و برنامه ریزی راجع به زنان قواعد و اصول مندرج در این منشور رعایت کنند. این منشور همچنین مبنای معرفی و تعیین جایگاه والای زن در جمهوری اسلامی ایران در مجامع بین المللی تلقی شده است.^۲

در فصل دوم منشور حقوق مسئولیت زنان آمده است که زنان در مورد بهداشت بارداری دارای این حقوق هستند: ۱- حق و مسئولیت تأمین، طهارت و سلامت در ارتباط جنسی با همسر قانونی و حق اعتراض قانونی در صورت نقض آنها، ۲-

^۱. من أصبح معافی فی بدنه أمنا فی سربه عهده قوت یومه فکانما خیرت له الدینا بحذافیرها. پاینده

^۲. قربان نیا، ناصر، ۱۳۸۹، نقدی بر منشور حقوق و مسئولیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران، پژوهش نامه انتقادی متون و برنامه علوم انسانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره دوم، ص ۱۸۹

حق باروری، بارداری، تنظیم و کنترل آن و بهره‌مندی از آموزش‌ها و امکانات مناسب در این زمینه، ۳- حق برخورداری از حمایت‌های مادی و معنوی در ایام بارداری و شیردهی، ۴- حق آگاهی و مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های مربوط به کنترل باروری و تنظیم خانواده؛ ۵- حق بهره‌مندی از برنامه‌ها و تسهیلات بهداشتی و درمانی مناسب جهت پیشگیری از بیماری و درمان بیماری‌های جسمی و اختلالات روانی زنان، ۶- حق برخورداری از بهداشت باروری و بارداری، زایمان سالم، مراقبت‌های بهداشتی پس از زایمان با استفاده از زنان متخصص و پیشگیری و درمان بیماری‌های شایع زنان، بیماری‌های مقاربتی و نازایی آنان

ماده ۱۲ کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان نیز در این زمینه می‌نویسد: دولتهای عضو باید اقدامات لازم را برای محو تبعیض علیه زنان در زمینه مراقبت‌های بهداشتی به عمل آورند و براساس تساوی بین زن و مرد دسترسی به خدمات بهداشتی از جمله خدمات بهداشتی مربوط به تنظیم خانواده را تضمین نمایند. دولتهای عضو، علاوه بر مقررات بند یک ماده خدمات لازم را برای زنان در دوران بارداری، زایمان و دوران پس از زایمان تأمین نموده و در صورت لزوم خدمات رایگان در اختیار آنها قرار خواهند داد و همچنین در دوران بارداری و شیردادن، تغذیه کافی به آنها خواهند رساند.

۳- حق بر سلامتی

اسلام و سلامتی با یکدیگر ریشه مشترک دارند و این بیانگر ارتباط ماهوی این دو با یکدیگر است. واژه ی اسلام به معنای عافیت به صورت فرد و یا جمع و با کلمات دیگر ۳۳ بار در قرآن تکرار شده است و شامل انواع سلامت و بهداشت می‌شود که خداوند بری بهتر زیستن به انسان ارائه داده است.

اسلام با راهکارها و نصوص مختلف افراد را برای درک بهتر مفهوم سلامتی آماده ساخته است. احادیث زیادی وجود دارد که سلامتی را بسیار مهم بیان کرده و به عنوان نعمت از آن یاد می‌کند. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله: (ای علی! چهار چیز را پیش از چهار چیز دریاب: جوانی‌ات را پیش از پیری؛ و سلامتی‌ات را پیش از بیماری؛ و ثروت را پیش از فقر و زندگی‌ات را پیش از مرگ).^۱

حق بر سلامتی ابعاد بسیار گسترده ای دارد که هر کدام از آنها باید مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

الف) برابری در حمایت از سلامت: همه افراد اعم از زن و مرد و یا بیگانگان بیاد در برابر حق حمایت از سلامت برابر باشند و هیچ کس بر دیگری برتری ندارد.

ب) وضع قوانین برای برخی از کالاها و ممنوعیت تبلیغ: برخی از کالاها بدلیل ایجاد بیماری و بدلیل حمایت از سلامت باید تبلیغ نشوند مانند مواد مخدر و استعمال دخانیات.

ج) انتخاب پزشک: بیمار حق دارد که بیماری خود را بشناسد و از نوع درمان آگاهی یابد و یا اینکه درمان خود را متوقف سازد.

د) محیط زیست سالم یکی از عوامل حمایت بر سلامت است.

ه) بیمایر ایدز: سال ۱۹۸۰ اعلام شد که بیماری ایدز باید توسط بیمار یا پزشک به وزارت بهداشت اعلام شود ولی این اعلام باید شخصی باشد و تنها به منظور بررسی پیشرفت بیماری است. بیمار حق دارد اسرار بیمار خود را حفظ کند.

و) واکسیناسیون اغلب جنبه الزامی دارد و البته گاهی نیز اختیاری است و جنبه ترغیبی دارد بیماری انفولانزا، هیپاتیت. از آنجایی که قانون اساسی ما و حقوق داخلی ایران بر مبنای فقه امامیه است و شورای نگهبان قانون اساسی مسئولیت صیانت از قانون اساسی و شرع را دارد، می‌توان گفت قوانین ما بازتابی از مقررات اسلام است.

از این رو در بند ۱۲ اصل سوم قانون اساسی کشور می‌خوانیم: «پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه» و

^۱ «یا علی! بادر بآربع قبل آربع: شَبَابِكَ قَبْلَ هَرَمِكَ وَ صِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَ غِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَ حَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ»، شیخ صدوق، ۱۳۷۶، من لا یحضره الفیقه، ج ۴، تهران: انتشارات آفتاب، ص ۳۵۷

یا دربند اول از اصل ۴۳ قانون اساسی آمده است: «تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه». به نظر می رسد قانون گذار توجه ویژه ای به بحث بهداشت و سلامت داشته و اگر در کشوری بهداشت رعایت نشود و سلامتی به خطر افتد بدون تردید خسارات زیاد اقتصادی و انسانی بر آن جامعه تحمیل خواهد کرد.

منشور حقوق زنان در این باره می نویسد:

حق برخورداری از خدمات مشاوره‌ای و آزمایش‌های پزشکی به منظور اطمینان از سلامت کامل مرد در امر ازدواج و در حین ازدواج، حق بهره‌مندی دختران بی‌سرپرست، زنان مطلقه، بیوه، سالخورده و خودسرپرست نیازمند از بیمه‌های عمومی، خدمات مددکاری و بیمه‌های خاص بویژه در بخش بهداشت و درمان، حق بهره‌مندی زنان و دختران آسیب‌دیده جسمی، ذهنی، روانی و در معرض آسیب از امداد رسانی و توانبخشی مناسب، حق بهره‌مندی از تغذیه سالم خصوصاً در دوران بارداری و شیردهی و وظیفه مراقبت از کودک و تغذیه مناسب او، با اولویت استفاده از شیر مادر

ماده ۱۷ اعلامیه حقوق بشر اسلامی نیز به این موضوع اشاره کرده و می نویسد:

ماده هفدهم: الف) هر انسانی حق دارد که در یک محیط پاک از مفسد و بیماری‌های اخلاقی به گونه ای که بتواند در آن خود را از لحاظ معنوی بسازد، زندگی کند، جامعه و دولت موظفند این حق را برای او فراهم کنند. ب) دولت و جامعه موظف اند که برای هر انسانی تأمین بهداشتی و اجتماعی را از طریق ایجاد مراکز عمومی مورد نیاز بر حسب امکانات موجود، فراهم نمایند. ج) دولت مکلف است حق هر انسانی را در زندگی شرافتمندانه ای که بتواند از طریق آن مایحتاج خود و خانواده اش را بر آورده سازد و شامل خوراک و پوشاک و مسکن و آموزش و درمان و سایر نیازهای اساسی می شود تضمین نماید

ماده ۱۲ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در این باره می نویسد:

۱. کشورهای طرف این میثاق حق هر کس را به تمتع از بهترین حال سلامت جسمی و روحی ممکن الحصول به رسمیت می‌شناسند.

۲. تدابیری که کشورهای طرف این میثاق برای تأمین استیفای کامل این حق اتخاذ خواهند کرد شامل اقدامات لازم برای تأمین امور ذیل خواهد بود: الف - تقلیل میزان مرده متولد شدن کودکان - مرگ و میر کودکان و رشد سالم آنان. ب - بهبود بهداشت محیط و بهداشت صنعتی از جمیع جهات. ج - پیشگیری و معالجه بیماری‌های همه گیر - بومی - حرفه‌ای و سایر بیماریها همچنین پیکار علیه این بیماریها. د - ایجاد شرایط مناسب برای تأمین مراجع پزشکی و کمکهای پزشکی برای عموم در صورت ابتلاء به بیماری.

۴- حق بر تشکیل احزاب

همه انسان ها گرایش به با هم بودن دارند. معاشرت جویی انسان ناشی از عاطفه طبیعی است که خداوند در وجود آنها قرار داده است تا در کنار یکدیگر منافع مشترک خود را دنبال کنند و از عقاید و یا اندیشه خود جامعه مدنی پدید آورند و اگر اراده مردم اساس تشکیل حکومت باشد در این صورت جامعه سیاسی محقق خواهد شد.

قرآن کریم در آیات زیادی به مسئله احزاب و گروه ها پرداخته است واهمیتش را تبیین نموده است. «و همینکه طالوت سپاهیان را بیرون برد گفت خدا شما را با نهری امتحان کند، هر که از آن بنوشد از من نیست و هر کس از آن ننوشد از من است مگر آن کس که با مشت خود کفی بردارد و لبی تر کند و از آن همه لشگر به جز اندکی، همه نوشیدند و همینکه او با کسانی که ایمان داشتند از شهر بگذشت گفتند امروزه ما را طاقت جالوت و سپاهیان وی نیست آنها که یقین داشتند به

پیشگاه پروردگار خویش می‌روند گفتند: چه بسیار شده که گروهی اندک به خواست خدا بر گروهی بسیار غلبه کرده‌اند و خدا پشتیبان صابران است»^۱

قانون اساسی نیز در این باره در اصل ۲۶ می‌نویسد: «احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیتهای دینی شناخته‌شده آزادند، مشروط به این که اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند. هیچ‌کس را نمی‌توان از شرکت در آنها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت».

این اصل مبین این واقعیت است که در عضویت در تشکل‌ها هیچ الزامی وجود ندارد و تشکل‌ها باید اصول اسلامی و ایرانی را رعایت کنند.

در یک نظام مردم سالار احزاب مردم سالار می‌توانند چهارگونه نقش و کارکرد داشته باشند:

کارکرد آموزشی و شکل دهی افکار عمومی: احزاب به عنوان حلقه واسطه میان مردم و دولت به مباحث سیاسی و عقیدتی می‌پردازند و از این راه، نقشی آموزشی ایفا می‌کنند. احزاب از راه برگزاری اجتماعاتی متشکل از هواداران و رای دهندگان مطبوعات و مداخلات خود، در شکل دهی آگاهی سیاسی و افکار عمومی شهروندان مشارکت کرده و از ابزارهای چند صدایی شدن جامعه می‌باشند.

کارکرد شناسایی مسایل جامعه و برنامه ریزی برای حل آنها: احزاب مشکلات، نیازها و خواسته های جامعه را شناسایی و آنها را در قالب یک سیاست و برنامه ریزی منظم پیاده می‌کنند. بدون وجود احزاب رأی دهندگانی را انتخاب خواهد کرد بی آنکه گرایش های سیاسی آنها را بداند و انتخابات جنبه مردم سالار نخواهد داشت. به کمک احزاب رأی دهنده یک سیاست و برنامه را برمی‌گزینند.

کارکرد تلاش برای بدست آوردن قدرت از راه برگزیدن نامزدها و سازماندهی مبارزات انتخاباتی احزاب سیاسی با برگزیدن نامزد های انتخاباتی و سازماندهی مبارزات انتخاباتی برای به دست گرفتن قدرت تلاش می‌کنند.

کارکرد حمایتی: احزاب هنگامی که به قدرت می‌رسند نمایندگان خود را در یک گروه در مجلس متشکل کرده و کارکردی حمایتی می‌یابند. احزاب بوسیله گروه های پارلمانی نقش موثری در فعالیت پارلمانی ایفا می‌کنند و همچنین با تأثیر خود بر افکار عمومی به حمایت از عملکرد دولتمردان هم حزب خود می‌پردازند. البته گفتنی است که در کنار احزاب سخت و منضبط که نمایندگان آنها در مجلس موظف به اطاعت از مواضع و سیاست های حزب خود هستند مانند حزب محافظه کار انگلیس، احزاب نرم و غیر منضبطی مثلاً در ایالات متحده وجود دارند که برای نمایندگان خود در مجلس آزادی عمل بیشتری می‌دهند.^۲

زنان نیز در قانون اساسی ایران برای دنبال کردن خواست های سیاسی خود می‌توانند حزب و یا انجمن تأسیس کنند و فعالیت های سیاسی داشته باشند. ماده ۱۱۵ منشور حقوق و مسئولیت های زنان در این باره می‌نویسد: «حق تأسیس احزاب و دیگر تشکل های سیاسی و فعالیت در آنها با رعایت حفظ استقلال کشور، وحدت ملی و مصالح نظام اسلامی».

ماده ۲۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر مقرر داشته است: ۱- هر انسانی محق به آزادی گردهمایی و تشکیل انجمنهای مسالمت آمیز است. ۲- هیچ کس نمی‌بایست مجبور به شرکت در هیچ انجمنی شود.

میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی در ماده ۲۰ می‌نویسد: ۱- هر کس حق اجتماع آزادانه با دیگران را دارد از جمله حق تشکیل سندیکا (اتحادیه‌های صنفی) و الحاق به آن برای حمایت از منافع خود. ۲- اعمال این حق تابع هیچ گونه محدودیتی نمی‌تواند باشد مگر آنچه که به موجب قانون مقرر گردیده و در یک جامعه دموکراتیک به مصلحت امنیتی ملی یا ایمنی عمومی

۱. «لَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوُا آلِلَّهِ كَمَ مَنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ» بقره/۲۴۹.

۲. عباسی، بیژن، ۱۳۹۰، حقوق بشر و آزادی های عمومی، تهران: دادگستر، ص ۲۰۸

- نظم عمومی یا برای حمایت از سلامت یا اخلاق عمومی یا حقوق و آزادیهای دیگران ضرورت داشته باشد. این ماده مانع از آن نخواهد شد که اعضای نیروهای مسلح و پلیس در اعمال این حق تابع محدودیتهای قانونی بشوند. در ماده ۵ منع تبعیض نژادی نیز به این موضوع اشاره شده است: «۱- حق تشکیل اتحادیه‌های صنفی و عضویت در آنها ۲- حق آزادی اجتماع و تشکیل جمعیت‌های مسالمت‌آمیز».

۵- سازمان مردم نهاد

سازمان های مردم نهاد در ایران نیز مشغول فعالیت هستند و قوانین منحصر به خود را دارند. در قانون سمن ها سازمان مردم نهاد این گونه توصیف شده است: «سازمان غیردولتی که در این آئین‌نامه «سازمان» نامیده می‌شود، به تشکلهایی اطلاق می‌شود که گروهی از اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرحکومتی به صورت داوطلبانه با رعایت مقررات مربوط تأسیس شده و دارای اهداف غیرانتفاعی و غیرسیاسی می‌باشد».

از این قانون می‌توان چند موضوع را دریافت نمود. اول اینکه هر شخص حقیقی و حقوقی می‌تواند چنین تشکلی را تأسیس کند و منحصر به شخص و یا گروهی نیست و از دیگر اینکه اهداف این سازمان ها باید غیر انتفاعی و غیر سیاسی باشد و به فعالیت های سیاسی نپردازد.

مطابق این قانون سازمان حق دارد متناسب با موضوع فعالیت خود، با رعایت این آیین‌نامه و سایر قوانین و مقررات مربوط فعالیت نموده و از جمله نسبت به موارد زیر اقدام نماید: الف) ارائه خدمات امدادی مورد نیاز دستگاههای دولتی و عمومی غیردولتی. ب) اظهارنظر و پیشنهاد راهکارهای مناسب: ۱- در فرایند برنامه‌ریزی مراجع دولتی و عمومی غیردولتی در سطوح شهرستان، استان یا ملی برحسب مورد. ۲- در مورد آثار و نتایج فعالیتهای دستگاههای دولتی و عمومی غیردولتی، نقائص و مشکلات موجود به مراجع و دستگاههای قانونی ذیربط. پ) کمک به اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های دستگاههای دولتی و عمومی غیردولتی از طریق توافق و تفاهم با آنها. ت) برگزاری اجتماعات و راهپیمایی ها در جهت تحقق اهداف سازمان. ث) انتشار نشریه. ج) انجام هرگونه عملیات دیگر برای تأمین اهداف مقرر در اساسنامه سازمان. چ) حق دادخواهی در مراجع قضایی و شبه قضایی.

پس بنا بر قانون سازمانهای مردم نهاد هر کسی(اعم از زن و مرد) می‌تواند سازمان مردم نهاد تأسیس کند. در فصل ۴ منشور حقوق و مسئولیت های زنان نیز آمده است: «حق شرکت در انتخابات و انتخاب شدن در مجلس یا شوراهای مختلف و مشارکت در برنامه‌ریزی‌های دولتی و تصدی مدیریت های عالی با رعایت موازین». از این بند می‌توان استنباط نمود که زنان نیز همانند مردان قادرند از کلیه حقوق اجتماعی برخوردار شوند و حق تشکیل سازمان مردم نهاد نیز یکی از حق هاست. قانون حمایت از حقوق و مسئولیت های زنان در عرصه های داخلی و بین المللی هم برای حفظ حقوق زنان در عرصه های داخلی و خارجی وضع شده است و این گونه بیان می‌دارد:

ماده ۱- در سطر اول بند (۱) بخش اول منشور حقوق و مسؤولیتهای زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۶/۳۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی کلمه «تمامیت» حذف و به جای آن کلمه «سلامت» جایگزین گردید.

ماده ۲- دولت موظف است در راستای تحقق اصول بیستم (۲۰) و بیست و یکم (۲۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، زمینه‌های تبیین و تحقق عملی حقوق و مسؤولیتهای زنان در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی را براساس سند مرجع (منشور حقوق و مسؤولیتهای زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۶/۳۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی) فراهم نماید. تبصره - از تاریخ تصویب این قانون کلیه قوانین و مقررات و معاهدات مغایر با منشور فوق ملغی و فاقد اعتبار است.

۶- حق بر رفاه

بر خلاف تصور عده ای که اسلام را دین رهبانیت، گوشه نشینی، فقر و ترک دنیا می دانند اسلام به رفاه انسان ها و اهمیت آن در زندگی بشر پی برده است و انسانی که از دینا غافل شده و به آن هیچ اهمیتی ندهد در اسلام مذموم است. ثروت مندی در صورتی که انسان را به خدا نزدیک سازد و وسیله تقرب انسان به بارگاه خدا شود بسیار تأکید شده و اسلام مدافع آن است. در قرآن آمده است: (پروردگارا در دنیا و آخرت به ما نیکی و احسان فرما و ما را از عذاب آتش دوزخ مصون بدار).^۱

و براساس این آیه می توان به این نتیجه رسید که دنیا نیز در مکتب اسلام دارای اهمیت است و همه افراد باید برای سعادت دنیا و آخرت خود بکوشند. شاخص های زیادی برای رفاه وجود دارد که هر کدام از آنها دارای ابعاد و ویژگی هایی هستند و باید تبیین و بررسی شوند. حق بر رفاه نیز یکی از حقوقی است که اسلام آن را لحاظ نموده است.

شاخص هایی که در ایران برای رفاه اجتماعی در نظر گرفته می شود، عبارتند از: آموزش و پرورش، بهداشت، درمان، تغذیه، مسکن، اشتغال جمعیت و نیروی انسانی، هزینه و درآمد تأمین اجتماعی.

در کنار شاخص های اصلی، چند شاخص فرعی نیز برای رفاه در نظر گرفته می شود؛ از جمله: گذران اوقات فراغت، دسترسی به تسهیلات فرهنگی، محیط زیست و امنیت فرد در برابر تجاوزات مالی و جانی.^۲

قانون اساسی ایران در بند ۱۲ اصل سوم یکی از وظایف دولت را (پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و بر طرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه) مقرر داشته و در بند ۱ اصل چهارم و سوم یکی از ضوابط اقتصادی را (تأمین نیازهای اساسی: خوراک، پوشاک، مسکن، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه) دانسته است. همچنین بر اساس اصل سی و یکم داشتن مسکن متناسب با نیاز حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمند ترند به خصوص روستا نشینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.^۳

با توجه به قانون اساسی ایران می توان به این مفهوم دست یافت که همه افراد در برابر قانون مساوی هستند و دولت موظف به تأمین همه نیازهای افراد است و این حداق ها باید برای همه افراد جامعه اعم از زن و مرد تأمین گردد. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.^۴

اصل دهم قانون اساسی نیز با تأکید بر اینکه (خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است) مقرر می دارد: «همه قوانین و مقررات و برنامه ریزی های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد» و در همین باره: حمایت مادران بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی سرپرست (بند ۲) و ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست (بند ۳) در قانون اساسی آمده است.

در ادامه واحده قانونی مذکور، قانون تأمین زنان و کودکان بی سرپرست مصوب ۲۴-۸-۱۳۷۱ (در جهت حفظ شون و حقوق اجتماعی زن و کودک بی سرپرست و زدودن آثار فقر از جامعه اسلامی و به منظور اجرای قسمتی از اصل بیست و یکم قانون اساسی) زنان و کودکان بی سرپرستی را که تحت پوشش قوانین حمایتی دیگری نیستند. مورد حمایت این قانون قرار داده است. (ماده ۱) زنان پیر و سالخورده، سایر زنان و دختران بی سرپرست و کودکان بی سرپرست مشمولان این قانون می باشند (ماده ۹)؛ اما زنان و کودکان بی سرپرست که به هر نحو از مستمری های باز نشستگی، از کار افتادگی و بازماندگان بهره مند می شوند و یا از تمکن مالی برخوردار باشند از شمول مقررات این قانون خارج هستند. (ماده ۳).

کنواسیون منع تبعیض علیه زنان در ماده ۱۴ می نویسد: «۱- دول عضو مشکلات خاص زنان روستایی را مدنظر قرار داده و به نقش مهمی که این زنان در جهت حیات اقتصادی خانواده های خود از جمله کار در بخش های غیرمالی اقتصادی به عهده دارند،

۱. «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ» بقره/۲۰۱.

۲. مسعودی اصل، ایروان، ۱۳۸۳، نظام رفاه اجتماعی در جهان، تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ص ۸۷-۹۰.

۳. هاشمی، همان، ص ۴۹۸.

۴. اصل ۲۲ قانون اساسی.

توجه خاص مبذول خواهند داشت و کلیه اقدامات مقتضی را به عمل خواهند آورد تا مفاد کنوانسیون نسبت به زنان در مناطق روستایی اجرا گردد. ۲- دول عضو کلیه اقدامات مقتضی را جهت رفع تبعیض از زنان در مناطق روستایی به عمل خواهند آورد تا این زنان براساس تساوی مردان و زنان در برنامه‌های توسعه روستایی شرکت نموده و از آن بهره‌مند گردند و بخصوص از حقوق زیر برخوردار شوند: الف: شرکت در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه در کلیه سطوح، ب: دسترسی به تسهیلات بهداشتی کافی از جمله اطلاعات، مشاوره و خدمات تنظیم خانواده، ج: استفاده مستقیم از برنامه‌های تأمین اجتماعی. د: استفاده از انواع دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی رسمی و غیررسمی از جمله سوادآموزی عملی و نیز بهره‌مندی از خدمات محلی و فوق‌العاده به منظور بالا بردن کارایی فنی آنان.

ه: تشکیل گروه‌ها و تعاونی‌های خودیاری به منظور بدست آوردن امکان دستیابی مساوی به فرصت‌های اقتصادی از طریق اشتغال یا خوداشتغالی؛ و: شرکت در کلیه فعالیت‌های محلی. ز: دسترسی به وام‌ها و اعتبارات کشاورزی، تسهیلات بازاریابی، تکنولوژی مناسب و استفاده یکسان از زمین و برخورداری از رفتار مساوی در چارچوب اصلاحات ارضی و روستایی و نیز در برنامه‌های جایگزینی زمین. ح: بهره‌مندی از شرایط زندگی مناسب، بویژه مسکن، بهداشت، آب و برق، ارتباطات و حمل و نقل.

۷- حق بر آموزش

در قرآن آیات زیادی وجود دارد که مبین ارزش علم و دانش است و به اهمیت علم آموزی و آموزش اشاره دارد (ای رسول گرامی برخیز) و قرآن را به نام پروردگارت که خدای آفریننده ی عالم است بر خلق قرائت کن. آن خدایی که آدمی را از خون بسته بیافرید. بخوان قرآن را پروردگار تو کریم‌ترین کریمان عالم است. آن خدایی که بشر را علم نوشتن به قلم آموخت و به آدم آن چه را که نمی‌دانست به الهام خود تعلیم داد.^۱ علم و دانش پژوهی از مقام و ارزشی والا در اسلام برخوردار است و به تبع آن دانش‌پژوهان و علما نیز مقامی بس والا در منطق دین دارند.

قوانین ایران که بر اساس فقه امامیه بنا نهاده شده است حقوقی برای زنان قرار داده است تا بتوانند از آموزش و یادگیری برخوردار شده و تحصیلات خود را تا مقاطع عالی ادامه دهند. به موجب اصل ۳۰ قانون اساسی: «دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه مردم تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سر حدود کفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد».

قانون اساسی ایران آموزش و پرورش را مخصوص همگان می‌داند و عموم مردم شامل اصل حق بر آموزش می‌شوند. بر اساس اصل ۱۹ق.۱ «مردم ایران از هر قوم و قبیله ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد و زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود». در اصل ۲۰ نیز اشاره می‌کند که همه افراد اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برخوردارند. از این دو اصل می‌توان استنباط نمود که زنان مانند مردان حق فراگیری دانش‌های مختلف را دارند و نمی‌توان آنها را به واسطه جنسیت از تحصیل محروم کرد آموزش عالی نیز از مواردی است که در قانون اساسی ایران پیش بینی شده است. برای رسیدن به استقلال و شکوفایی دانش امری ضروری و اساسی است؛ اما به دلیل محدودیت ای مختلف همگان نمی‌توانند تحصیلات عالی داشته باشند و این شامل مردان و زنان می‌گردد. در تعریف آموزش عالی آمده است آموزش عالی به مجموعه تحصیلات مختص و تکمیل اطلاق می‌شود که با فراگیری آن افراد در زمینه های علمی و کارشناسی قادر به تصدی مشاغل پیچیده خواهد بود^۲ بدون تردید این مقطع از آن همه ی ملت ایران نخواهد بود و به نظر نمی‌رسد که دولت بتواند تحصیلات تکمیلی را برای همگان میسر سازد.

از دیگر وظایف دولت که در قانون اساسی پیش بینی شده است مطابق اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی «بالا بردن سطح آگاهی های عمومی در همه زمینه ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه های گروهی و وسایل دیگر و مطابق بند

۱. إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي عَلِيٍّ الدِّيْنِيُّ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عُلُقٍ. إِبْرَأُ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. أَلَدَى عَلَمٍ بِالْعَلَمِ. علق، ۹۶/۱-۴.

۲. هاشمی، همان، ص ۵۱۴

چهارم همان اصل «تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار در تمام زمینه های علمی و فرهنگی در تمام زمینه های علمی و فرهنگی و اسلامی از طریق تأسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان» که همه محققان شامل تمام زنان و مردان جامعه اسلامی می گردند.

امروز استعمار گونه ای دیگر پیدا کرده است؛ جامعه ای که از نظر علمی فقیر است به راحتی قدرت های بزرگ بر او مسلط می شوند و منابع مالی و فکری کشورشان را به غارت میبرند. بر اساس قاعده نفی سبیل^۱ خداوند سیره و تسلط کافران را نمی پسندد. پس باید جامعه اسلامی، جامعه تحصیل گردیده و فرهیخته باشند تا تمام نیاز های جامعه با دانش و تخصص خود پاسخ دهند؛ و زنان بحث عظیمی از جامعه را تشکیل می دهند و نمیتوان این نیروی توانمند را از تحصیل محروم داشت. چرا که زنان علاوه بر نقش یک انسان فرهیخته و متخصص نقش مادری را هم بر عهده دارند و باید از تحصیلات و دانش کافی برخوردار باشند. قانون اساسی ایران در اصل های مختلف که ذکر شد این حق را برای زنان پیش بینی و لحاظ نموده است.^۲

در منشور حقوق زنان در بند ب و ج از شماره ۷۶ تا ۸۸ این حق به این صورت آمده است:

آموزش: حق سوادآموزی عمومی، ارتقای آموزشی و برخورداری از امکانات آموزش و پرورش برای زنان. حق تحصیل در آموزش عالی تا بالاترین سطح علمی. حق کسب مهارت ها و آموزش های تخصصی به صورت کمی و کیفی تا بالاترین سطوح. حق برخورداری زنان و دختران مناطق محروم از حمایت های خاص در امر آموزش. حق و مسئولیت در تدوین برنامه های درسی و متون آموزشی. حق و مسئولیت در برخورداری از جایگاه شایسته و متناسب با نقش، شأن و منزلت زنان در متون درسی و آموزشی. حق مشارکت بانوان در سیاستگذاری و تصمیم گیری و مدیریت های آموزشی، علمی و حضور فعال در مجامع فرهنگی و علمی داخلی و بین المللی. حق شناسایی، حمایت و بهره مندی از توانمندی های بانوان دارای استعدادهای درخشان و مسئولیت آنها در تأمین نیازهای کشور. حق بانوان معلول جسمی و ذهنی نسبت به برخورداری از حمایت های لازم در زمینه آموزش و پرورش، دستیابی به آموزش عالی و آموزش های فنی و حرفه ای متناسب با استعداد و میزان معلولیت آنان.

پژوهش: حق پژوهش، تالیف، ترجمه و انتشار کتب، مقالات در نشریات عمومی و تخصصی با رعایت صداقت، امانت و مصلحت جامعه. حق برخورداری از حمایت های لازم نسبت به منابع و امکانات در خصوص تحقیق در مسائل زنان و تربیت نیروی انسانی محقق و حق آگاهی از اطلاعات و نتایج تحقیقات در زمینه های مختلف. حق بهره مندی از حمایت در آثار علمی - پژوهشی زنان و گسترش مراکز تحقیقاتی با مدیریت زنان.

مواد ۲۶ و ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر در مورد آموزش می نویسد:

(۱) هرکس حق تحصیل دارد. تحصیل لاقول در مراحل ابتدایی و پایه باید رایگان باشد. تحصیلات ابتدایی باید اجباری باشد. آموزش های فنی و حرفه ای باید در دسترس عموم قرار گیرد و آموزش عالی باید برای همه و براساس شایستگی در دسترس باشد

(۲) آموزش باید در جهت رشد کامل شخصیت انسانی و تقویت احترام به حقوق بشر و آزادی های اساسی باشد. باید تفاهم، مدارا و مودت میان تمامی ملل، گروه های نژادی و مذهبی را ارتقای داده و فعالیت های سازمان ملل متحد در جهت پاس داری از صلح را تسریع بخشد.

ماده ۱۳ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز به رسمیت شناخته است و مقرر می دارد: ۱. کشورهای طرف این میثاق حق هر کس را به آموزش و پرورش به رسمیت می شناسند. کشورهای مزبور موافقت دارند که هدف آموزش و پرورش باید نمو کامل شخصیت انسانی و احساس حیثیت آن و تقویت احترام حقوق بشر و آزادی های اساسی باشد. علاوه بر این کشورهای طرف این میثاق موافقت دارند که آموزش و پرورش باید کلیه ی افراد را برای ایفای نقش سودمند در یک جامعه

۱. سوره نسا، آیه ۱۴۱

۲. هاشمی، سید محمد، ۱۳۸۴، حقوق اساسی جمهوری اسلامی، ج ۱، تهران: نشر میزان، ص ۲۸۲

آزاد آماده سازد و موجبات تفاهم و تساهل و دوستی بین کلیه ی ملل و کلیه ی گروههای نژادی - قومی یا مذهبی را فراهم آورد و توسعه فعالیت‌های سازمان ملل متحد را به منظور حفظ صلح تشویق نماید.

۲. کشورها طرف این میثاق اذعان دارند که به منظور استیفای این حق: الف - آموزش و پرورش ابتدایی باید اجباری باشد و رایگان در دسترس عموم قرار گیرد. ب - آموزش و پرورش متوسطه به اشکال مختلف آن از جمله آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای متوسطه باید تعمیم یابد و به کلیه ی وسایل مقتضی بویژه به وسیله معمول کردن تدریجی آموزش و پرورش مجانی در دسترس عموم قرار گیرد. ج - آموزش و پرورش عالی باید به کلیه وسایل مقتضی بویژه بوسیله معمول کردن تدریجی آموزش و پرورش مجانی به تساوی کامل براساس استعداد هر کس در دسترس عموم قرار گیرد. د - آموزش و پرورش پایه (اساسی) باید حتی‌الامکان برای کسانی که فاقد آموزش و پرورش ابتدائی بوده یا آنرا تکمیل نکرده باشند تشویق و تشدید بشود. ه - توسعه شبکه ی مدارس در کلیه مدارج باید فعالانه دنبال شود و نیز باید یک ترتیب کافی اعطاء بورسها (هزینه تحصیلی) برقرار گردد و شرایط مادی معلمان باید پیوسته بهبود یابد.

کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان در ماده ۱۰ نیز می نویسد: «دولت های عضو تمام اقدامات لازم برای رفع هر گونه تبعیض علیه زنان و تضمین حقوق مساوی آنان با مردان در زمینه آموزش مخصوصاً در موارد زیر را اتخاذ می نمایند: الف: شرایط مساوی برای هدایت شغلی و حرفه‌ای، دسترسی به تحصیل، اخذ مدرک از مؤسسات آموزشی در همه سطوح مختلف در مناطق روستایی و شهری، این تساوی باید شامل دوره‌های پیش دبستانی آموزش عمومی، فنی حرفه‌ای و آموزش عالی فنی و نیز هر شیوه دیگر کارآموزی شغلی بشود.

ب: امکان دسترسی به برنامه درسی، آزمونها، کادر آموزشی، اماکن تحصیلی و تجهیزات آموزشی که در همه آنها از کیفیت و معیارهای مساوی با مردان برخوردار باشد. ج: محو هر نوع مفهوم تقلیدی و کلیشه‌ای از نقش زنان و مردان در تمام سطوح و تمام اشکال مختلف آموزشی با تشویق آموزش مختلط پسر و دختر و دیگر انواع روشهای آموزشی که دستیابی به این هدف را ممکن سازد مخصوصاً با تجدیدنظر در متون کتب درسی و برنامه‌های مدارس و تعدیل و تطبیق روشهای آموزشی. د: اعطای فرصت یکسان برای استفاده از بورسها و دیگر مزایای تحصیلی. ه: فرصتهای یکسان برای دستیابی به برنامه‌های تداوم آموزش، از جمله برنامه‌های عملی سوادآموزی بزرگسالان و حرفه‌ای مخصوصاً برنامه‌هایی که هدف آنها کاهش هر چه سریعتر فاصله آموزشی موجود بین زنان و مردان است؛ و: کاهش تعداد دختران دانش‌آموزی که ترک تحصیل می‌کنند و برنامه‌ریزی برای زنان و دخترانی که قبلاً ترک تحصیل کرده‌اند. ز: دادن فرصت مناسب به زنان برای شرکت فعال در ورزش و تربیت بدنی. ح: دسترسی به آموزشهای خاص تربیتی که سلامتی و تندرستی خانواده را تضمین می‌نماید و از جمله اطلاعات و مشورت‌های مربوط به تنظیم خانواده».

نتیجه گیری

حقوق اجتماعی یکی از حقوقی است که امروزه در دنیای شرق و غرب بدان پرداخته می شود و از اهمیت بسیاری برخوردار است. دانشمندان شرق و غرب هر کدام برای این مصادیقی را بر شمرده و آن را به گونه ای توصیف نموده اند. در این میان اسلام نیز از این حق غافل نمانده است و برای احقاق حقوق افراد حقوق اجتماعی را بر شمرده است و بدان تأکید کرده است و به این مهم دست یافته است جامعه مدنی برای رشد و سعادت خود به حقوق اجتماعی محتاج است و تشکیل جامعه مدنی مستلزم رعایت حقوق اجتماعی است. قوانین بین المللی نیز برای احقاق این حقوق تلاش نموده اند و قوانینی را وضع نمودند تا تمام نیازهای یک جامعه تأمین گردد و حقوق اساسی انسان ها تزییع نگردد و انسان در پرتو رعایت این قوانین و قواعد به آرمان های خود دست یابد.

نظام حقوقی ایران نظامی حقوقی بر گرفته از ارزش های اسلامی و آموزه های فقه امامیه است. تأثیر مذهب در حقوق ایران به وضوح قابل رویت است و غالب گزاره های قانونی در حقوق ایران منبعث از اسلام است و دین اسلام بر تمام ابعاد کیفری مدنی و... سیطره دارد. این اثر گذاری مذهب بر قوانین از چند بعد قابل بررسی است. یکی اینکه برخی از گزاره های دینی دارای

تفسیر متعددی است و ممکن است هر حقوقدان و فقیهی آن را به گونه ای تفسیر کند، حال آنکه فی الواقع نظر شارع آن مفهوم برداشت شده نباشد و البته این برداشت ها سبب اختلاف نظر های متعدد نیز می شود و کار قانون گذاری را دشوار می کند. از سوی دیگر مسائل نو پیدایی وجود دارد که بشر امروز با آن دست به گیربان است و نمی توان با قوانین گذشته این نیاز های را پاسخ داد. بدون تردید اسلام کلیات را بیان نموده و درک جزئیات و استنباط آن به عهده علمای دینی قرار داده است تا با به کار گیری عقل نیازهای جامعه را بشناسند و بر اساس آن قانونگذاری کنند. به نظر می رسد در اسلام و فقه امامیه راهکارهای زیادی برای تامین تمام نیازهای زنان در اسلام وجود دارد و غالب گزاره های فقهی در اسلام گزاره های عام است که هم زن و هم مرد را مخاطب قرار می دهد و از این رو زنان در اسلام دارای حقوق مساوی هستند و آنجا که تساوی برقرار نیست در جایی دیگر برای زنان قواعدی لحاظ شده تا این نقصان را جبران کند؛ اما آنکه این قواعد تا چه اندازه نیازهای زنان امروز را برطرف می کند محل سوال است. افزایش روز افزون طلاق و بالا رفتن سن ازدواج سبب شده تا هر روز بر تعداد زنان بی سرپرست افزوده می شود.

در اسلام زن به دلیل ویژگی های خاص دارای حقوقی خاص است که بدان در تحقیق اشاره شده است. از این رو قوانین اسلام را می توان قواعد عمومی و اختصاصی دانست، برخی از این قوانین منحصرأ از آن زنان و برخی نیز هم ناظر به زنان و هم مردان است. علت این قانون گذاری این است که اسلام فطرت و نیازهای زنان را می داند و بر اساس این نیازها قانونگذاری می کند و از این رو است که در نظام حقوقی اسلام قانون گذار برای زنان و مردان متفاوت است و زن و مرد در اسلام حقوق مشابه ندارند. متأسفانه خلاء قوانینی که از زنان حمایت کند در نظام حقوقی ایران به خوبی حس می شود و زنان خانه دار و یا زنان بی سرپرست از حمایت های دولت به نحو شایسته برخوردار نیستند. حقوق ایران دارای منابع بسیار قوی و متقن برای قانون گذاری است تا حقوق زنان و آنچه که شایسته زنان است رعایت گردد. قوانین در حد نوشتار باقی مانده و اجرا نمی گردد. در ایران ساز و کار های مناسبی برای بیمه افراد به خصوص افراد نیازمند وجود ندارد که البته این در مورد اسلام صدق نمی کند. اسلام برای رفع تبعیض و فقر برنامه های زیادی دارد و برای بهتر زیستن انسانها و رفاهشان مقرراتی به طور تشویقی و تکلیفی وضع نموده است. ضعف مدیریت و عدم داشتن برنامه های کاربردی سبب شده است تا افراد نیازمند در جامعه روز به روز بیشتر شوند و هر روز بر ابعاد فقر و پیامدهایش افزوده گردد.

نظام حقوق اسلام برای انسان بماهو انسان هایی مطابق با فطرت دارد که در طول زمان رنگ کهنگی نمی گیرد و با گذشت زمان فرسوده نمی گردد از این رو قوانینی که در ایران بر مبنای دستورات اسلام بنا شده است برای تمام دوره هاست. از سوی دیگر گزاره های حقوقی اسلام به گونه ای است که ناظر بر جنبه اخروی و دنیوی است و سیاست های آن نیز به گونه ای نهاده شده است تا سعادت انسان ها را در دنیا و آخرت تأمین گردد. نظام حقوقی اسلام هنگامی که زن در اوج نابرابری بود به زنان حقوقی انسانی مانند حق مالکیت، حق تحصیل و سایر حقوق اجتماعی اعطا نمود و این بیانگر قوانین مترقی اسلام و داشتن دیدگاه انسانی نسبت به زنان است.

پیشنهادهات

نگارنده این تحقیق معتقد است برای گسترش و احقاق حقوق زنان ضرورت دارد تا به چند مورد پرداخته شود:

- ۱- ایجاد و گسترش مراکز تحقیقاتی در حوزه مطالعات زنان
- ۲- قانونگذاری در حوزه زنان با مطالعه، تحقیق بیشتر صورت پذیرد و با توجه به افزایش زنان بی سر پرست و رشد روز افزون طلاق مددکاری و خدمات اجتماعی در این حوزه افزایش یابد.
- ۳- کار آفرینی و ایجاد اشتغال سبب افزایش رفاه در جامعه می گردد و زنان بی سرپرست در صورت داشتن شغل آسیب های کمتری را متحمل خواهند شد.
- ۴- در حوزه سلامت و بهداشت با توجه به افزایش پزشکان بیکار تعرفه های پزشکی کم شود تا مردم برای پیشگیری و درمان به پزشک مراجعه کنند.

- ۵- گسترش مراکز مشاوره قبل و بعد از ازدواج و آموزش مهارت های همسر داری برای کاستن از آمار طلاق
۶- اجباری کردن برخی از آموزش ها در مدارس و مراکز آموزش عالی مانند: آموزش همسرداری، کارآفرینی و ایجاد اشتغال

فهرست منابع

۱. امامی، محمد، استواری سنگری، کورش، ۱۳۸۶، -حقوق اداری، ج ۱، تهران:میزان
۲. شیخ صدوق، ۱۳۷۶، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، تهران:انتشارات آفتاب
۳. طباطبایی مومنی، منوچهر، ۱۳۷۵، آزادیهای عمومی و حقوق بشر، تهران:انتشارات دانشگاه تهران
۴. عباسی، بیژن، ۱۳۹۰، حقوق بشر و آزادی های عمومی، تهران:دادگستر
۵. قربان نیا، ناصر، ۱۳۸۹، نقدی بر منشور حقوق و مسئولیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران، پژوهش نامه انتقادی متون و برنامه علوم انسانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره دوم
۶. گرجی ازندریانی، علی اکبر، ۱۳۸۸، مبانی حقوق عمومی، تهران: انتشارات جنگل
۷. مسعودی اصل، ایروان، ۱۳۸۳، نظام رفاه اجتماعی در جهان، تهران:مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی
۸. هاشمی، سید محمد، ۱۳۸۴، حقوق اساسی جمهوری اسلامی، ج ۱، تهران:نشر میزان
۹. هاشمی، سید محمد، ۱۳۹۱، حقوق بشر و آزادی های اساسی، تهران:نشر میزان

A Study of Women's Social Rights in the Islamic Republic of Iran and International Documents

Yekta Zareei

Master of private law, university lecturer, lawyer

Abstract

Human beings have always tried to live a better life and have adopted certain rules and regulations in order to give order to their community and build a perfect civil society using those rules and regulations. Islam has also endorsed these humans' action and human beings have been able to have appropriate legislation in this regard considering wisdom and revelation. Undoubtedly, Islamic laws have been legislated for humans and Islam has in some cases laid down specific rules for a certain gender to comply with the special mental and personality characteristics of each gender in legislation.

Social rights are also a type of right nowadays becoming increasingly more important considering the development of social relations. Therefore, we must try to realize the wide dimensions of social rights by understanding the laws and the international documents and use them in order to develop social relations and build a civil society. This paper deals with the social rights of women in Iran and the international documents.

Keywords: women's social rights, Iran, international documents
